

Shri Raghunatha Temple MSS. Library,
JAMMU

No. २३०
घ

Title लघुलाव टीका (पं. स. व्यास)

Author _____

Extent ६ पत्र Age _____

Subject नाट्य

पंच सखा
लक्ष्मणटीका
~~२३०~~ २३०

प. नारायण

एतन्मन्त्रः श्रीगुरुवे नमः ॥ चंडिकायै नमः ॥ कैवल्यारुमुध्पथं अर्थमात्रप्रतीत्यै लघुमन्त्रवैमयाद्यति
 रुधताज्ञानतोमनु ॥ ऐंद्रमैवशरासनस्यदधती मध्येललाटप्रती ॥ शौक्लीकौर्तिमनसुगौरिवशिरस्यातैव
 तीसर्वतः ॥ एषामौत्रिपुराहृदि स्थिति रिवोऽंशोः सदाहस्तिता छिद्यादः सहसा ॥ पदेस्त्रिनिशिर्धज्योतिर्म
 श्रीवाङ्मयी ॥ **श्रीः** अथाक्षरायकेथनी ॥ एषा अमौत्रिपुरात्रिनिः पदैवाक्यैः बहूमा एकारप्रचृतिभिः अ
 यवापदैः स्थानैः ललाटशिखिरोद्दहूतैः सहसा ऊरुतिश्च बलै नवावोयुष्माकं अर्धपार्पदारिर्द्धमरणवा
 छिद्यात ॥ अयौ परा एषा परा परेति ॥ इदानीं स्नानत्रितयेध्मन त्रितीयमाहः किं ऊर्ध्वती ॥ ललाटस्य मध्ये ल
 लाटपारे मध्येषा वैत्यव्ययीतावः ॥ मध्ये ऐंद्रमैव इंद्रसर्वधिनः शरासनस्य धनुषः प्रतामिव जगद्
 र्पाथं आरक्त रूपं दधती ॥ धरयतीतेषा शरासि बलप्रदेशे तु श्रगोः श्रीतीशोः सर्वतः प्रसारिणी शौक्ली
 धेत रूपी कौर्तिजोऽस्मा मिव प्रतिजोऽस्मा सायं आतन्वती विस्तारयती अनुश्रगो रिवेति पावे गोरत दिना
 जिधेये इति गणकृतस्या नित्यवाददीतानास्ति ॥ यथा अनुश्रगुश्च इंद्रः शौक्ली चंडिका क्षिपति यथा हृदि
 हृदयकमले उल्लांशो नगवतीरवेः सदाहः स्तिता हस्तु उरी कस्ति ते शिवसूय निजो जगत्प्रताप
 यद्वा सदाहः निश्चिता ॥ लिङ्गी प्राप्स्यं दिति रिव ॥ अतः इंद्रचापश्रीतां सुसूयकारधरणा तदेज्योतिर्मयी
 सारस्वत रूपी वाङ्मयी अथ वा ज्योतिर्मयी इत्यनेन कामराजबीजं वाङ्मयीति वाच्यवबीजं चोपपत्त्यर्थं
 इदानीं सामान्यविशेषां त्रिपुरासत्रो धरः प्रतिपाद्यत ॥ वषट्ति च ॥ बोधव्यानिष्ठः बुधैरित्यादि तत्र
 एक एक दिवि पदक्रमेण प्रथमपदे प्रथमाक्षरमेकारः ॥ द्वितीयापदे द्वितीयाक्षरमेकारः ॥ तृतीयापदे

करं सौः कारः। सदा हस्तिता नित्यं हकारे स्तिता तेन ह्यौ इति सिद्धे। अत्र देव्या मंत्रद्वयमूर्तिवा तता धन
 नबीजादुरविशेषाणं। एवं रं लोहो इति सिद्धे सामान्येन तावदुक्तं वष्पतिचविगेषसहितः समं प्रदायान्व
 त इति तेन विशेषो बोधव्यः। चो धरपदे सर्वतः सह इति निन्तक्रिया विशेषः। सह यथा नवति। एवं लोका
 राज्ञेयः। सदा हारेव तै इति सहकारस्योच्चारणवेन सर्वधर्मैर्दुधरु न जागं रुह्यति तेन चाधे तागो रेफ
 : सिद्धः तेन लोहो इति वातः शरो मध्यमादूर्नतरं मित्यर्थः। त्रिभिः पदे वाक्ये एकारप्रवृत्तिभिः सह सौ च स च रुमा
 सह ता स्यावर्तते सह सा तेन ह्यौ हं लोहोः इति विशेषसहितः। अथ किं मेधा विपुरा। अतः त्रिपुर नैरवी। य
 इतरषट्के त्रिपुरा मुदिष्य उदाहृतं तद्यथा। अथातः संप्रविष्यामि संप्रदाय समं चितं त्रैलोक्यना मरं मंत्रं
 त्रिपुरा वाचकं महत् तत्रः स्तत्रैव प्रवोक्तिर्मवमा लिष्य त्रिपुरा वाचकं महत्। अथातः संप्रविष्यामि त्रिपुराये
 जमुत्तमं। त्रिपुरा त्रिपुरेति श्रूयते। पंचरात्रे उत वसं हि मायां तैरेव बीजादुरे स्त्रिपुर नैरवी र्यं न णि वा कथि
 ता यथा। वा अर्धप्रथमं बीजं द्वितीयं त्रयमायुधं। तृतीयं बीजं संप्रैतद्विमार स्वर्तं वधुः। एषा देवा समा
 ष्याता नित्या त्रिपुर नैरवी। अतः संप्रदेहः। अतः उत्तरषट्के पिकादुरमया प्रोक्तानाम्ना त्रिपुर नैरवी। त
 था एकं षा मूलविद्या उनाम्ना त्रिपुर नैरवीत्युक्तं तदुच्यता मुत्तरं कथयति स सर्ववोद्यसा उद्धार प्रका
 रः। संप्रदायाः पूजा मार्गाश्च। तथा नारदीयसिंहताया उद्धारो वेदेषु धर्मशास्त्रेषु पुराणेषु पितृषु पि
 सिद्धाति पंचरात्रे उ बोधे चाहं ते के तथा। शुशास्त्रे उत यान्येषु मुनिभिः संप्रैताः सुरैः तथा संप्रैतौ द्वारं
 विह्वामि उत मार्गेण वा यव। विशेषस्त्वधिर्गतव्या ष्याता उरु वक्रतः। तथा संप्रैतौ द्वारं चेदात्। क्वचिदास
 न चेदात् क्वचित् संप्रदायात् चेदात् क्वचित् मन्त्रेन चेदात् क्वचित् मन्त्रेन चेदात् क्वचित् मननं चेदात्। क्वचि

कारात्रिपुरा चैषा क्वचित्त्रिपुरनैरवी। क्वचित्त्रिपुरनारती। क्वचित्त्रिपुरमुदरी। क्वचित्त्रिपुर
 लालिता। क्वचिदपरेयनाम्ना। क्वचिदपरेवोच्यते। तथा सामान्यविशेषान्यां विपुरेयमित्युक्तं। एषा
 त्रिपुरेयादिश्वदानी प्रथमा कुरस्य विशेषमाहात्म्यमाह॥ ७॥ आत्मात्राविषयीलतातनुलसतते उल्लि
 तस्यर्हिनीवाग्नीजे प्रथमे स्थिता तवसदा तामन्महेते वयं। शक्तिः ऊडलिनीति विस्वजनः। तस्या पारबद्धो
 द्यमाज्ञावेच्छन्नुनः स्पृशीति जननी गजेऽर्जकर्वनराः॥ १२॥ अहो जगवति तव प्रथमे वाग्नेये जीने ऐकाररूपे मात्रानि
 त्यं स्थिता किं अता त्रिषीलता तनुलसतं उल्लिखितस्यर्हिनीं त्रिषीलताचि च्छुटिका विशेषवल्ली॥ तस्या तनुमूला
 लसत्शोभमानो तनुः पादपरोक्षस्तस्य स्थिति राक्षसितास्यर्द्धते तदनुकारं स्पृशतीत्येवं शालया तथोका ये
 स्मा त्रिपुराचरणं स्पृष्टिहेतुमुक्तिदानी च सम्पगवगता ते एव ज्ञानात्मिका वर्यं शाक्तेयागमादिदः स्पृष्टिरवगता
 ते एव ज्ञानसिद्धावयं। शाक्तेयागमविद्वेस्तामात्रा ऊडलाकारवात् ऊडलिनीति नाम्ना। अग्निमध्ये रविच्छाने
 रविमध्ये उर्वरमाः। तन्मध्ये चीकुरो दिव्यतः। स्थितिर्वत्ते। शक्तिमन्महे जानीमः। मनुबोधनेतनादिरियं। किं
 त्वती विश्वजननया पारबद्धे घर्षा विस्वविभुवनं। तस्य जननं व्यापारः कृतनिजोगी स्तत्र बद्धोद्यमा सोसाहं। अथ
 वा विश्वजननां विजगल्लोकानी तथा अदृष्टश्रुतधर्वा अपारा बद्धोद्यमा प्रारब्धोद्यमा पालनादयो यया सात
 योक्ता। तामिर्द्वयानुरूपां। ऊडलिनीं शक्तिं ज्ञावा सम्पगवगम्य पुरषा जननी गजेऽर्जकर्वनुनः न स्पृशीति। यैसा
 शिणेन नवैति। मुक्तिमेव प्रपद्यते। श्लेषः श्वदानी तस्य प्रथमा कुरस्य वाग्नीजस्य माहात्म्यं प्रतिपादेनार्थं पूर्णं तन्नि
 द्वावेमाह॥ १॥ आदृष्टा येन मकारिव सुयहमा ऐरैति वाहते येनाकृतवशादपीह वरदे विडी विनाप्यदरं तस्यापि
 क्रवमेव देवितरसा जाते तवाच्य देवा वः शक्तिमुधरस्य प्रवमुचो नियाति वक्रोदरात्॥ १३॥ अहो वरदे देवि विस्वप्र

मादकारिणि येन केनापि विदुषाम् शेषेण वा यं प्रमकारि। आर्यरूपं न सुदिवा तारका आदित्यदत्तं नादिकं प्रकृतं
आकृतं वशात् अकृतं सानुत्तावात् अहं अकृतमात्रेण इत्यकारमुक्तं। आश्चर्यवशाद्दीप्ता। तस्मिन् विदुर्नवत्ये
काक्षरमाह। विदुर्विनापि सानुत्तारो ह्येकारः। प्रथमं वा ध्वजं अपि विस्मयतस्य उक्तं। मुषकद्वारात् शक्तिमु
धारय प्रवमुच। सुनापिता मृतास्या स्वादस्य दिव्यो वाचो नियांति स्तथ मुकुर्वेति। तत्रैवं विधनार्वाणां
कथमुत्पत्तिरितित्याह। हे देवि ध्रुवनिश्चयं तवानुग्रहे प्रसादे तस्मात् जपं विनापि बलाकारेण तस्य जात एव जप
न एव। अथ या तदा प्रवृत्तिश्चिरञ्जित्वा अमुश्रुता इत्यर्थः। इदानीं द्वितीयाक्षरमाह त्वमाह। त्वां जनि
त्येतव कामराजमपरिभ्रंशकारं निष्कलं तत्सारस्वतमित्येति विरलः कश्चिद् बुधः श्रेष्ठवि। आप्यानं प्रतिपदं
सत्यतपसो यकोर्निर्यंतो द्विजाचारं जेष्ठणवास्पदप्रणयती नीर्वाचरंति स्फुटं॥४॥ अहो नित्येशास्यते तव न
गवत्या यदपरीद्वितीयं कामराजनामभ्रंशकारं निष्कलं शुभ्रं लोकाररूपं तत्सारस्वतं उविकश्चिद्वेति सवि
लो न सर्वः कोपि किञ्चित् अपरिअपगतो रोरेको यस्मात् तदपरीरकाररहितं। लोमिति निष्कलं कश्चलश्च
कलौ निर्गतौ कलौ यस्मात् तत्तन्निष्कलं ईकाररूपं यद्दीर्घाचारस्वतं द्विजाब्राह्मणाः प्रतिपदं पर्वणिसत्यत
पयो मुनेराप्यानं चरितं कीर्तयंतः। उणाथं पर्वतः श्रुतः प्रारंभे तदुपक्रमे प्रणवास्पदप्रणयतीर्णकारश्चा
न प्रतिष्ठां जावापय्य स्फुटं सुचुरिति। पूर्वदिनस्य तपसो नाम मुनिपरमानिष्टा परमनैष्टिकं नावोचतः
बन्धुव। तस्य नगवतो दुःसहश्चिरानि कुरप्रहारविह्वलं चक्रुर्वेत् पलायमानं वराहमालो कृतकृष्णं चक्रौ
त एवा तस्योड्या परमकारुण्यात्। अकृतमाह इति निवेदे वाक्यं निर्गतं। तदर्थं तरेतत्पृष्टं एवागते नव्या
धेयं गवाम् नृशरनिकरप्रहृतो वराहः। केन वत्सनागतं जमकुर्वेत् कृधया पीयते। तदाष्वाहि। तत्रांतरं यति

कथ्यते तथा वराहवधपातकं स्यादप्ययदप्यदाष्यातयोतदा अस्य सुकृतं स्यात् व्यापकं र्द्वयं बहुष्य
 तं कमापि द्वयमिति । अतर्कणी चेत्तत्र विदयतोऽस्य परलोकासीरोक्तः । यत्पूर्वमिति एवमुच्चरितं । तेनैव
 सारस्वतबीजोच्चारणमात्रेण ज्ञेयं सारस्वती । तद्वनं दनकमलमवती यच्चैतन्नवचनमुच्चारयथा । याप्य
 स्यति नमाब्रूते यो ब्रूते सो न पश्यति । अहो व्याधः स्वरूपायै । किंप्रस्यसि पुन पुनः । तेनैव प्रदायात्प्रथ
 मंतक्षीजमुच्चारयति दोषाणां नैधमर्नति पर्वकाले ब्राह्मण उपायं पठति । इदानीं द्वितीयाक्षरस्य प्रसाव
 माह ॥ ७॥ ॥ यश्च द्योवचमपवित्रकरणे दृष्टिप्रज्ञा वै बुधेस्तात्रीयतदहनसाममनसा तद्दीनमिदुप्र
 नौ । अश्चोर्वापि सारस्वती मनुगतो जायते बुविष्ठतर । गोमहा गिरवर्तते अनियतयोगविना सिद्धिदः ॥ ५
 अहं सुतिकर्ता तर्तीयतृतीयपदनवह्ना । इति बीजं इदं प्रसी । चंद्रधवलं । तन्मनसानमा मिथ्या यामि किंचू
 तोहं अविद्यमानो हं हकारो यस्य तदहं हकाररहितं सौ इति पदं तर्किय किंच अद्योवचमो प्रवृत्तिः । कारण
 स्फूर्तिविधने विद्वद्दृष्टिप्रज्ञावतुर्क । बीजं दक्षकलकलं वाचया च समन्वितं । एत सारस्वतं बीजं स
 द्योवचनकारकं । बीजं अकारः दक्षकलकारः । वाचा विसर्गः सौरिति पदं । त्रिपुरा आसयकाररहित
 च उर्द्धास्वरः सारस्वती मनुगतः । सारस्वत एरूपेणावस्थिता । बोधुष्मा कं जायते बुविष्ठतर अमुनव
 जायते बुमा सिप्रार्यपदं अवोपिवडवा मिरिति । सारस्वत्या तपानद्या समुद्रे किं तो जलं शापयतीत्युक्ति
 लेखः । जोगोत्राणि गिराजवाचिवर्तते मगोः । अद्योगविना गकाररहितः । अकारमात्रे यद्यद्योगविना धम
 नं मंतरेण सिद्धिददाति । इदानीं बीजत्रयस्य विशेषमाह ॥ ७॥ एकैकं तव देवि बीजमनर्घं सर्वजनाय
 जर्नं कुरुदं यदि वाप्यक्रमगतं यदा सिर्तं यजमात । योग्यं काममपि दयेन विधिना केनापि वार्चितं

जर्षवायफली करोति तस्या तर्तममस्तनृणी। दहे देवि तव अनर्घनिर्मलबीजं करं हृत्तं निखिला सिला
षीतरस्या कौनसफली करोति सिद्धयति। कथं नृत्तं म-नरेयं किमंडलं निमसिला र्षं अपेक्षयन केनापि
विधिना आगमोक्तयद्वङ्गतेन वा विधि तर्तं अल्लेखेन सामान्येन स्मृतं जर्षविधनेन ब्रह्मचर्यादिर
इं जाप्यं गणितं वा पुनर्दिनृत्तं बीजं एकैकं सकलबीजं मध्यमं प्रथमं पृथक् यथा ऐं क्लौः तथा सर्वज
नैसकारदकारदुक्तं यथा हौं ह्रीं हूं। तथा वाकं नित्यपदद्वतौ मीतपयारो एयो ह्यारमुञ्जति त
यिमगामि सुरदुवो विज्ञातेयकरोहो इत्यर्चनं यथा ऐं इअः तथा कृतस्पर्षं हिता करं यथा ह्यौं।
हूं ह्यौं। तथा पृथक् अक्लृष्टं विवृतं करमेव। यथा क्रमगतं विवृतमेव। तथा व्युक्रमात्। क्रमात्
वाह्यथा ह्यौं ह्रीं हूं इत्याद्यर्चनं स्वयमेवाहं। इदानीं यविमोर्षं मंत्ररूपं य सकलधमनविज्ञा
षमाह॥ ७॥ ॥ वामे पुस्तकधारिणी मत्तयदी साक्षत्तर्जदक्षणे। तत्केस्यो वरदानपेशाल करी कर्परं
दोहलां उर्जं नीबुजपत्रकीति नयनस्त्रिधुप्रचालो किनी। येवाम्बुनशीलयति मनसा स्तेषां कवि
र्वं कुतः॥ ७॥ अहो अविमातये पुरषा एव नृती वक्षमाणरूपी वामनमानशीलयति न परिचिंतयति त
षी कुतः कविर्वं काव्यसंदर्भप्रतिनाश्यात्। कुतः आद्यादिन्यस्तस्य अधिकरणात्। प्रत्यय किं नृती
वामे पक्षे कक्षे पुस्तकधारिणी द्वितीयदक्षे अतयप्रदी तथा दक्षणे त्री एदक्षे साक्षं तर्जजपमासि
कासहिती च उर्ध्वे दक्षे तक्षेः इति मप्रदाने च उर्ध्वं वरदानपेशाल करी। पेशाल करः दक्षो मूल
वलदः। बलव्ययी। एवं च उल्लेखवकथनं। पुनरपि किं नृती कर्परं दोहला एतयो रूपमाने तत्तत्तत्तत्

सौरस्य सौकुमार्या शिवादिगुणकथनीयान् किंचित्तां उर्जसां बुजवृत्तकोटिभ्यस्तस्मिन् प्रस्तावने
 नीउर्जसमुनिप्रयदं बुजतस्य पर्वदलं तद्वक्त्रं त्रियेन पने तयोस्ति श्म अरुको प्रस्ताकोतिः । तत्तु युक्तं
 लोकयत्येवंशीला । आतपोक्ता इदानीं उदात्तवचनप्रवाहजननं शरोध्मनमाह ॥ छ ॥ तेषां पीडुरपां
 डुरीकपटलस्पष्टा सिरामप्रती अत्र पुंडरीकशब्देन सामान्यपद्यमात्रमवगम्यते अथवा पुंडरी
 कस्पष्टेन तत्रा त्रपीडुरशब्दाद्विक्रियात् यथापीडुरद्वयेन तत्रा त्रपुंडरीकपटलं तद्वत्स्पष्टावका निरमा
 चप्रस्तायस्या सा तपोक्ता । येषां पीडुरां मुषकमलकहरात् नारती सुरसरिकल्लोललोलोर्मयः ॥ अ
 र्वातसामान्येन प्राडुर्भवति । नारत्येव निर्मल्यादिविह्वलप्रवाहाच्च नागीरथा तस्या कल्लोला अर्थरूपी
 र्मयः तद्वल्लोलाः प्रतिवादसंमोहकरो जर्मयो निरंतरवचनो कलिकाः किंचिताः ॥ विकटसुटा करपदा
 विकटानि शब्दाथालिकारयुक्ता निशक्तियुत्पत्तिरहिता निधुक्तानि शक्तिव्युत्पत्तिरहितानि जीजी
 यप्रसविसुंदराणि वास्युक्तानि फलित्यर्थप्रतिपादनममथानि अक्षराणि पदानि तत्र ते तपोक्ता । इदा
 नीमंगनावशपाथं रक्तध्मनविज्ञोदमाह ॥ छ ॥ ये शिदूरपरागपुंजपदितं वते जयाद्या मिमा मुर्वी वा

पिवलीनयावकरसप्रसारमन्नामिवपर्यतिक्षणमप्यमन्यमनसः स्तोषामनीगद्वरः लीताश्रुस्तज्ज
 रंगशावकदृशोवशपातवर्तिस्त्रियः ॥७॥ जेमनुताहं होतगवतिआश्रौतावतचिरकालमरुर्वमपि
 वतेज्ज्जातगवत्यारक्ततेजः पुजेन श्माद्यामाकाशीर्निहूरपरागपुंजपदितीश्वतथाश्माउर्वीमपि
 विलीनयावकरसप्रसारमन्नामिवपर्यतिदृष्टिर्वी अपिआरक्तसवातेतेजोनिःआप्रयतेअवलो
 कयति। एकोपिइवशशे रुमरूकलिकावद्विधासिधतोकिंलूताअनन्यमनसाः धपनादिचिन्तान
 नुतेषां किंफलमित्याह। तेषामिहत्यादि तेषां पुंसां धवल्लिख्येनअनेगद्वरलीता। स्मरद्वरस्यता
 पत्रापिताऊरुगदरुकदृशस्तफणहरिणलोचनाः अंगनावशपास्तदनुकासरणवात्। तद्वाराणा
 इववर्ति। इदानीं श्रीजनकधमनविशेषमाहः ॥८॥ चंचकोचनऊंउलीगदधराभावद्वकोचीसर्ज
 जवोचेतयितज्जतेक्षणमपिधमयतिक्वास्तिरी। तेषांवेशमनिवित्रमादहरदः स्फारीसर्वतिश्चिरं
 द्यतऊंजरकसतालतरलास्तेयंजर्जतेश्रियो। ॥९॥ अहोस्वामिनि येमृत्पः क्षणक्षणमात्रमप्येवंविधे
 नगवतीर्वोचेतयिनिश्रुलाकृतधमयेति किंनृतां चंचकोचनऊंउलीगदधराऊंउलेओगदानिचं
 चंतिज्ञानमानानिधानिहरिणम्यानिऊंउलीगदानितानिधरयतीतिअप्रहरणेपिधतोचतथात्रा
 वद्वकोचीसर्ज। युधतरसनाकलापां किंनृतेचेतयितयुतो। धमननिश्रुले। ननुतेषांफलं किंमादित्य
 ह। तेषांपुरषाणांसीपदोअहरदः स्फारीसर्वत्यः प्रतिदिनंप्रवृद्धमानाश्चिरंबज्जकालात्वित्रमात्रमा
 दरेणस्तिरीनवति। श्रियस्तश्मादम्यत्रनगलतीत्यर्थः। तद्विश्रुतावोदेवनिश्रुलासेविष्यते। माघतऊं
 जरकसतालतरलामत्रगजेद्रकसतालवत्प्रचला अपिर्वचुधमउचंचुवित्यादि। दुरुकंधाउरने

कार्यवातप्रहरीशोभायोपितथाचमायकावे। हेमच्छेदछायचंचिरोऽयैः॥ इदानीं मुक्तिदध्यानी
 तरमाह॥ ७॥ आर्जुनाशशिषिडर्मकितजटाजूटां नृमुंडमर्जावैधकप्रसवारणीवरधराप्रेतासना
 धमस्यनी। वीधमयतिचउत्तुनीविनयनामापीनडंगस्यनीमध्येनिम्नवलत्रयांकितमनु। तद्रूप
 मंवृत्रण॥ ११॥ हेहोलोकस्वामिभियेमानवाः इच्छन्तीं सगवतीं आर्जुना। अत्यादरेण धमयति किं नृती
 शशिषिडर्मकितजटाजूटां। चंद्राईकेतजटामुगटी। तथानृमुंडमर्जा। नरमुंडमालधरा। वैधकप्रस
 वारुणीवरधरा। जीवनऊसमारक्तकमनपिदितांतथाप्रेतासनाधमस्यनी। शबासूटा। तथाचउ
 त्तुजांवाङ्मचउष्टयी। तीतथात्रिलोचनालोचनत्रयवितृषिता। तथाआपीनडंगस्यनी। पान्नीनत्र
 ऊर्चा। तथा मध्येविलग्नप्रादेशेवलत्रयांकिततनुं निम्नादरेषात्रयालंकृतशरीराननुतेषांकिंफ
 लमित्याह। तद्रूपमंवृत्रणतत्प्रेतापन्यस्यतत्त्वदार्यरूपतस्यतस्यमंवृतिविपुलतिइत्यस्यारूपाव
 प्रिस्तदर्थंएवंप्रतिपादितः रूपधूमनविशेषवाप्तपरमाप्रलक्षणशक्तिंदशनात्। कणेकमणिमुक्ति
 भवप्रपद्यतेत्यर्थः॥ इदानीं पूर्ववृत्तिकथनेनदेव्याः प्रसादफलमंप्रतिमाह॥ ७॥ जातोप्यल्पपरिच्छे
 द्दितित्तुजांयामान्यमात्रेऊलेनिशेषावनिचक्रवत्त्रिपदवीलक्ष्मप्रतापोन्नतः यद्विद्याधरवृंदवृत्ति
 तपदश्रीवसराजोत्तवः देविवचुराणीषु जप्रणतियः सौर्यप्रसादोदयः॥ ११॥ हेहो जगेवति श्रियः पुर
 षः श्रीवसराजश्रीवसानादेशविशेषाणां राजा उदयनोनामात्तत्। आर्हअनावाप्तप्रतिष्ठोत्तविष्ण
 तीत्याह। निशेषावनिचक्रवत्त्रिपदवीलक्ष्मनिशेषावनोऽसमस्तकतोचाक्रवत्त्रिपदवीं सार्वजोमवं

प्राप्पतक्रिप्रतापरहितो न विष्णुतीतः प्रतापान्ननाचरमीकतशुवात्र। अवेष्टि
 अतएव विद्याधर ईदवदितपदो नमतदेवविशेषमंडलमुगटकिरणनिकरालंकृतचरणारवदः।
 तक्रिछराएवं विधेमनविष्णुतीत्याह। सोमान्यमात्रे कुले राज्याधिकारा नुचितेराज्ञा कुले यमुत्पन्नो
 पितक्रि कुलेशक्तित्रय प्रसन्नविष्णुतीत्याहः अत्यल्पपरिच्छेदपि प्रनुर्मन्त्रो ह्यहो नोपि अनुचि
 तमिदं तक्रम्यप्रतावरत्याह। सोयं प्रवोक्ति सार्वज्ञो मादिहृदयतव प्रसादादजनिष्ट ननु प्रसाद
 कथमस्तदित्याह वज्रराणी बुज प्रणतियः तव चरणवेव सौकमया दारक वाच्यं बुजे वतयो प्राण
 तिर्त्तकिः। प्रजाराधनाद्यं पचारस्तस्माज्जातः। इदानीं परमेश्वर्याः प्रजनाः फलविशेषमाहः॥१२॥ चंक्रि
 च्रणी बुजार्चनकृते बिल्वीदलो लुटनात् बुद्यर्कटकोटितिः परिचर्य जेषां न जग्मुकरोः ते दर्शय
 चक्रचापकुलशश्री वसमस्री कि तैर्जायंते प्राथिवी बुजकथमिमीजो जप्रचै पाणिनिः॥ दर्शय चंक्रि
 षी च्रणी ह्यत्रा वज्रराणी बुजार्चनकृते वत्यादपद्य प्रजायं बिल्वीदलानीं तरुविशेषपत्राणी लुटने न
 चुटयनेन विष्ठीन मना कटकोट्या स्तातिः लोलुटन बुद्यर्कटकोटितिः समपरिचर्य तस्याटनेन नित्य
 न्यायं नययुः। अत्र कोटिशब्देन शब्देन अयं श्रेष्ठा वाच्यतेति बुध एव चक्रवर्त्तिनिः बहवादिनिः करैरू
 पलकता दृश्यविलुप्तोत्पत्ताः कथमिव नवीति। अपि उन कथं चित्। इव शब्देन वाक्यालंकारे। तथा वाक
 राता बुनी ए। कथमिव नवीति अस्मतिर्कं तं वित्री सममूत्रनिः मुनिनो वधी रितस्मता न्यवसर्वतौ मादि
 न्याह॥ दर्शय चक्रचापकुलियश्री वसमस्री कि तैर्जायंते प्राथिवी बुजकथमिमीजो जप्रचै पाणिनिः॥ दर्शय चंक्रि
 पत्रचिह्नं सम्राजः शरणं दुर्गप्रसादलत्पं। इदानीं वर्षक्रमस्य प्रजाविधिराहः।

विप्राकोणलुजोविशस्तदितरेकीराज्यमध्वसवैस्त्वादेवित्रिपुरेपरापरफल्तासंतर्पुष्पाविधौ। यी
यीप्रार्थयतेमनस्त्रिरधियायेषातएवध्वर्वतीतीजिह्विः सवाधुर्वीतिमनसाविघ्नैरविघ्नैकता॥ अहोदे
वित्रिपुरेयेषां ब्राम्हणादीनां चउत्समिपि वृषां नीमनः अंतःकरणं यीयीडलसी सुलनी वायि द्विप्रार्थयत
असिलिषति। तर्जितेचलवितासविष्पीतित्याह। स्त्रिरधियां वाइकिधियांतेविप्रादिपणक्रिर्वनिश्वर्तनी
वीर्तामवांसिलषितामर्थयिद्विः अ - वाधुर्वीतिलत्ततेननुअंतरायाः कथंनोत्यर्थतइत्याह। विघ्नैप्रत्सह
सहैरविघ्नीकतावत्प्रसादा लुपहताः। नामेववर्षानुक्रममाह विप्राइत्यादि। विधवस्मृजनेविप्राब्राह्म
णाक्षीरेणकोणिलुजः आज्येनविशोवैश्याः मधुनातदितरेयूत्रा इकुरयेनवीजगवतीं सीतपय। वा
। किं१ सूतीपुरापुतदृष्टी। तथापरापरफल्तापरमशक्तिं। इदानीं परमेश्वयत्रिवाचीनपराचीनावस्था
द्वयमाह॥ १४ सप्तमीं जननीवमत्रुवनेवाग्वादिनी लुचये। वतः केसववायवः प्रचृतयोप्याविर्ज
वीतिध्ववीलीर्यतेषलुयत्रकल्पविरमेब्रम्हादयः स्तप्पमी सार्वकाचिदचैत्परूपगहन। शक्तिः परा
जीयये॥ अहोजननिअवचीनो वस्था माहः॥ पदेअत्रलुवनेत्रिजगतिशशानीं जननीं वायववी
जन्मपातवाग्वादिनी रूपनामा शक्तिरालिकेतन्यये अथपराचीनावस्था माह॥ कर्वीनिस्सीदे
हंसगादौ केसववायवप्रचृतयोदेवता स्वतः सकाशात्प्रपद्यते। तथाकल्पतिदेवयोहारेतेप्पमी
स्वर्यचूवेनसृष्टिकरणपालनर्यहारकवेन प्रसिद्धा ब्रम्हादयो हरिरुरादयो यत्रवयलीर्यतेविल
यंगच्छीतिमहारत्राधुर्वीति। आर्याविष्णुकाचिदविज्ञेयस्वरूपशक्तिः पराउक्तागीयये। मुनि

निरुच्यते। किं त्वर्था अर्चित्य रूपगहजा आर्च्ये अवागमनय गोचरवात् अर्चितया उर्विज्ञेयं यद्
 पतेनगरना डवेक्षि इदानीं जगन्मातुः सर्वगर्वं प्रतिपादयन्नाह॥७॥ ॥ देवानां त्रितयं त्रयी जतस्तु
 जीशक्ति त्रयं त्रिस्वरात्रै लोके त्रिपदी त्रिप्रध्वरमथ त्रिब्रह्म वारत्रियः यत्किंचय गति त्रिध्वनिय
 मितं वस्तु त्रिवर्गादिकं तत्सर्वं त्रिपुरेति नाम जगदस्य त्वेति तैत्तिरीयः ॥१६॥ देवानां हरिहरब्रह्माणं त्रित
 यं तथा जतस्तुर्जा गार्हपत्या हवनीया दक्षणाग्नीनां त्रितयं शक्तीनां ब्रह्मणी वैष्णवी माहेश्वरीणां
 इष्टं ज्ञानत्रयाणां प्रभुवर्मत्रोक्तादक्षणाणां च त्रयं ते तथा त्रिस्वराणां उदात्तानुदात्तसमाहारलक्ष
 णां। अकार उकार विं डरूपा वातेषां त्रयं। तथा त्रै लोके त्रिलोक एव त्रै लोके तैषां दिवात्। स्वर्ग
 यण्मूलाक्षर स्वाधिष्ठान मणिप्ररक इत्येके लोके अनाहत निरोध विबुधैरतिदिता यो लोकः अ
 र्पत्रिभ्रलोक छानमिति त्रती यो लोके तेषां यत्र उदम दूयो मध्ये मूलाक्षरनात्ते रध्मे नाम
 धिष्ठानं प्ररक मुक्तं तानि हृदये कंठे च मध्येषु द्वर्कं द्वादशां तषोडशीं तेषां अक्षरं त्रिती त्रिती
 त्रयं तद्वा त्रिपदी गंगा विल्लुपदे त्रयं वा आदिको तं सप्तदशमसप्तदश अक्षरे पदं निवति। पदानां त्रु
 त्वेवः स्वरूपाणां त्रयं तथा त्रिप्रध्वर त्रिप्रध्वराणि हृदयं च मध्यं शरिरेणानि त्रयं तीर्थविशेषा
 वा इडापिंगला सुषुम्णा वाताग्नी त्रयं यथा त्रिब्रह्म वेदत्रयं हृदो मद्वादशां त्रिब्रह्म र्धमेतच्चः। तथा
 वार्ष्णिमह्मणा दयः वायव्यकामराजशक्तिबीजानि वातेषां त्रयं वा अन्यदपि त्रिब्रह्मने त्रिवर्गादिकं
 वर्गधर्मार्थकामरूपा आदिशब्देन रति प्रातिमनो जवा। इति त्रयं। पाठत्रयं। त्रयं धर्मत्रयं त्रुव

न त्रयं वृद्धं त्रयं मुद्रा त्रयं सिद्धि त्रयं ध्यान धारणा समाधि त्रयं नाद विड कला त्रयं ३ ॥ मिथुन क्रिया त्रयं ३ ॥
सवन त्रयं । काल त्रयं । इत्याद्यन्तःपियवक्ष्ये नियमितं वसुविषये तस्य वैज्ञानादयो न गवति त्रिपुर नाम अचेति ॥
बुगुणं तिस्रनुकरोति । यावत्वाणि प्रकृताणि चतुर्विधः स्वः त्रयीरूपाणि वायव्यका मराजः शुक्ति बीजा निरुद्धमध्यशरी
रूपाणि वायव्यासा तथोक्ता । एवं जगज्जननि त्रिधा स्थितवपदार्थनामा यत्रा देवानीष्टवोपेन्यस्तानां त्रितयानीति ज्ञा
वः । इदानीं स्मरमात्रेण स्मर्तव्यं विटपड त्रयमाह ॥ ७ ॥ लक्ष्मीराजकुले जय्यारणमुषे केम करीम धनि कृत्वा दिधि
पस्यर्पनाजिम्बरी कोतार डुगे गिरो । त्रतप्रेतपिमा चर्द्धन कत्तये स्मृतामहा सैरवी व्यामो हे त्रिपुरी तरीति विप
दक्षारी च तोयल्लवे ॥ ७ ॥ हे मात हे जननि एतेषु वरुमाणस्थाने शुमान्वा विपदक्षरीति आपदो विलीयति किं कृत्वा
राजकुले त्रपाल सुवने लक्ष्मी नामवा । तथारणमुषे मे ग्रा मे मूर्द्धिनी जय्या नामवा । तथा त्रधनि मार्ग के
मे करी नामवा । तस्मिन् मार्गं गम्योत्त विषतीत्याह ॥ कृत्वा दिधि पस्यर्पनाजिम्बरी कृत्वा दिशः कृत्वा दिपावनक
रणः सपञ्चिजगरादयः । वान्तर्जते यस्मिन्निति कोतार डुगे विधिनि विषमे गिरो पर्वत वलये शबरी नाम
वा तथा त्रतप्रेतपिमा चर्द्धन कत्तये । त्रतप्रेतपिमा वाः त्रैतका देवविशेषास्तस्यः त्रयेऽतिमहा सैरवी
नामवा । तथा व्यामो हेऽतिविष्णु देवविष्णवे त्रिपुरी नामवा । तथा तोयल्लवे तारा नामवा । एवं स्मृत्वा विच
त्पराजनुवनादिषु लिप्ता प्रचृती नो वृद्धिगती अभिष्टाष्ट देवतीमा वस्मरणविपदा मुपनयनमुच्चिती ॥ ८ ॥
इदानीं परमैश्वर्याः प्रसिद्धः कार्यनाममाह ॥ ८ ॥ माया कुंडलिनी क्रिया मधुमती काली कलामालिनी मा
तैंगी विजया जया नगवती देवी शवाशी नवी शक्तिः सैरवल्ली नाविनयनी वाग्वादिनी सैरवी । क्रीं कारी
त्रिपुरा परा परमयी माता कुमारीत्यर्थः ॥ तैंगी माया दानिनामा निश्चायमप्रसिद्धा निश्चिता चरितमहमे

कृतानि। तथा वीमाया परमात्मसहचारी त्वयि तथा ऊडलिनी अपवर्गायिनी त्वय्यसे। तथा क्रियापाल
नर्त्तहार रूपो त्वयि तथा मधुमती या परमात्मनो धननामिना प्रदधकर्मणो मुक्तिप्रतिजिगमिषाः सार।
विषयरम्यनाग दर्शिनी परमेस्वरप्रलंनिका माया श्रीत्पाद्यष्टद्वी॥ इदानीं परमेस्वर्याः आगमाक्तनामान्या
हाहा। आर्द्रपल्लवितै परस्परयुतेः द्वित्रिक्रमाद्यक्षरैकाद्यैर्णातिगते स्वरादतिरथः क्षीतैश्च तेऽस्वरैः नामा
निविधुरत्तर्वीतिस्वत्तुयानित्येति उत्पत्तिनिते तेऽन्ये चैरवपन्निर्विशति यदत्रेऽन्यः परेऽन्योनमः। हेमातः त्रिपुर
चैरवपन्नितवात्यंतउद्यानि अतिपुर्वेक्षिनिनामनिवर्तते। कैरक्षरैः वर्णैर्किञ्चतेः काद्यैर्क्षीतगतेः स्वरादि
निधरव्यतैरक्षरैः क्षीतैः स्वरैः आर्द्रपल्लवितैः। पुरः किञ्चते काद्यैः परस्परयुतेः श्व आर्द्राक्षीतयो जितैः यथा
अकाइअखाइअगाइअघाइइत्यादि अत्र व्युत्क्रमलिपतैः। अक्षरैः इत्यादि कृदाये यावत् क्षीतैः यावत् आका
इआषाइआगाइआघाइइत्यादि। आकायायावत् इकाइईषाइईगाइईघाइइत्यादि इकादियावत्
इत्यादि जोडशस्वरैः आदिर्नूतैकाद्यैः क्षीतगतेरक्षरैः नामानि पुनरावृत्त्या चारणान्यथाधिकर्षचार
तानि जायते। अतः क्षीतैश्चतैः स्वरैकायै यथा। कका किकी कृकृ कृकृ कृकृ केके कोको ककः। एवं स्वरकका
रादीनि क्षीतानि यावत्। यथा ककाइकेखाइकिगाइकिघाइइत्यादि ककाइयावत्। तथा काकाइकोखा
इकोगाइकोघाइइत्यादि काकाइयावत्। तथा किकाइकिषाइकिगाइकिघाइइत्यादि किषाइयावत्। का
काइकीखाइकीगाइकीघाइइत्यादि काकायायावत् कस्वकाइस्वरवाइस्वगाइस्वघाइइत्यादि स्वर
काकाइयायावत्। खाकाइखाखाइखागाइखाघायाइत्यादि काकाइयावत्। खिकाइखिखाइ
खिगाइखिघाइइत्यादि खियावत्। एवं परस्परयुतेः स्वरैश्चतैः स्वरैः एकावर्ति यथा एकावर्ति परम

ताधिकानि अनियुतैः गणनया ज्ञातव्यानि। एका राशौ विंशतिः। विंशतिश्च लक्ष्मिः। अष्टादशिका राशौ विंशतिः।
 लि चर्वती न्यतरं वीर्यं विंशतय इत्येव। अपरे न्याधिके न्यः इत्यर्थः। एका उत्तररश्मिर्देदीर्घे स्तुरेः स्तुरो ज्ञातव्यः।
 ककारा प्रचलितो मवर्णो लकारा रिते रश्मिर्किं यत्वेव नामानि कथितानि। यथा आका इ इला इ ऊहा इ।
 रुषा इ वैषा इ ऐषा इ औषा इ आला इ इत्यष्टौ। अला इ ईहा इ ऊषा इ रुषा इ वैषा इ ऐषा इ औषा इ।
 इ आका इ इत्यष्टौ। आहा इ ऊषा इ ऊहा इ वैषा इ ऐषा इ ऊला इ ऊहा इ। अला इ इत्यष्टौ। आया इ ईषा इ ऊषा
 इ ऊवा इ ऐला इ ऐहा इ ऊला इ आहा इ इत्यष्टौ। आषा इ ईषा इ ऊवा इ ऊला इ वैहा इ ऐला इ ऊहा इ अ।
 या इ इत्यष्टौ। आराय इ वा इ। ऊला इ ऊहा इ ऊला इ ऐहा इ ऐषा इ आषा इ इत्यष्टौ। आवा इ इला इ अ
 दा इ ऊला इ वैहा इ ऐषा इ ऊषा इ इत्यष्टौ। आषा इ ईषा इ ऊला इ ऊहा इ वैषा इ ऐषा इ अया इ अवा
 इ इत्यष्टौ। -- वामाष्टकं च व **उ** इदानीं सामान्यविशेषक्रमोक्रमप्रकारेण बज्जप्रकारस्य बीधे इ
 रमाह॥ **आ** बोधव्यानि धर्मा बुधे सुतिरियं क्वामनः सज्जतं नारत्या त्रिपुरे तस्य न्यमनसो यत्राद्यवृत्त
 स्फुटी एकद्वित्रपदक्रमेण कथितस्तत्पादस्य रव्या करैः। मंत्रोद्धारविधिः विशेषयदितः। स संप्रदोया
 चित॥ बुधै विद्वज्जिः स्त्रिपुरेति नाम्ना नारत्या सरस्वत्या इयं सुतिस्तथा लघु रूपानि धर्मा तद्विष्टिः प्रका
 रणा बोधव्या। अवर्गितव्या। किं क्वान्तं जतं मनः क्व। विद्वै विधय बाधव्या। केन अनन्य मनसा।
 रचितेन तदेवाह। यत्रेत्यादि। यत्राद्ये प्रथमे वृत्ते यवाद शेषा करैरेकद्वित्रपदक्रमेण मंत्रोद्धारविधिः
 स्मृतः। तथा प्रथमपदे प्रथमपदे रेकारः। द्वितीयपदे लोकारः। तृतीयपदे तृतीयपदे सोः कारः। तथा विशेष
 सहितः। ईद्रा युर्थप्रतर्धमर्न लला उमधो। धर्कं नोति धर्मिनी। शराचि श्रय प्रेजा जल्पी। हृद ए रवं

प्रतिपादितमेव। तदा सत्यं प्रदाय क्वचित् सकार हकार रेफ युताः। क्वचित् एकाकारः क्वचित् सम्यज्जनं
 क्वचिद्व्यंजनं। क्वचिच्छ्रुत् क्वचित् प्रथक्। क्वचित् क्रमश्च क्वचित् वित्क्रमश्चः एवं प्रकारेण यच्च
 दया चितः सहितः। तथा चोक्तं उत्तरपङ्क्तिं बीजास्यनुगतं प्राणकृतं महेस्वरीजनः अतिजीव अकार
 प्राणाहकारः आस्यनं क्वचित् अध आहवति। क्वचिदुपरिष्ठादपि स्यात्। प्रयथा कृते बुभुधर्मं र्गमिष्वी
 जसमं चितं कामराजस्य सकर एव कर्त्तव्यम्। न दिष्टं मुद्गारे यादृशावापि साद्रशा एवेति वार्षविषय
 यस्तु बोधव्यः। यदुद्गारे वार्षस्यास्यः बहिर्बीजाकारविधने न ध्मना लिपिर्विषयप्राधान्यं जपास्याये
 तद्वक्षस्यात् दिदं स्वतः सिद्धमेव लिपिश्च। मुपरिष्ठेयत् तस्याद्वयतामधः। अधश्च न करं यत्तत्स्या
 उपरिजल्पतामिति। इदानीं एतत्सोत्रस्य पठमात्रस्य मिदं पठ्यति जनो यस्यास्ति तत्किं स्वयमिति
 त्वापिलघुवमात्मनि दृढं संजायमानं दृढादित्याह। याविर्द्यं नरविद्यं प्रमुयादिवा किं वा नया चितं तय
 नूनं सोत्रमिदं पठ्यति जनो यस्यास्ति तत्किं स्वयि। यं च त्वापिलघुवमात्मनि दृढं संजायमानं दृढात्
 वरुक्त्या मुषरीकृते नरचितं यस्यानुमया पि ध्रुवं॥२॥ एतत्सोत्रं यावद्वर्षं निरवर्षं अद्वर्षं। नावर्षेन
 याद्वर्षाद्वर्षस्यः स्रवर्चिताया वा किं कायं न ह्यपीत्यर्थः। अहोविस्वस्वामिनि जस्य कस्यापि जनस्य च
 यिविषयनक्तिरस्ति परमत्तावो विद्यते स्यता विस्वमिदं एव पि न्यस्तपात्रमात्रेण चुरिष्यति धजाध्या
 नादिक्रियता ततपरतोस्तु सस्यापि चितं तिस्रिद्विजविष्यतीत्यर्थः। इदानीं कविस्वयं न गितं दृष्टं तोष
 पन्थाये न दृढयति। यस्मात्तद्वर्षं निश्चयं मया रूपेण पि एतेन बोधव्यं कथनं मया सोत्रमिदं रचितं
 अंकितं। तद्विबोधव्यमिदं न विष्यतीत्याह। नदिता विवक्ष्यता नवडयाम्। एतद्विज्ञानस्यतः॥

४६

नी
ध

बाह्यात् बलाकारेण संजायमानं विस्मरत् आत्मनि विषयं दृढं निबोधत् । पुत्रं सारस्वतं
 तं दृष्ट्वा ॥ ७ ॥ ॥ इति लघुस्तवटीका समाप्ता ॥ ७ ॥ श्री ॥ न्यासी विना न वेत्तुं कः सुप्तस्यादाय न वि
 ना विना धमनेन बधिरः मुद्राहीनं मूर्तं न वेत्तुं धरण्याऽप्यसंतापं दौर्ज्ञं दारुकासने । वृणाय न रोग
 दृष्टिः पल्लवे चित्रविचित्रमः । वस्त्रासने यमो लोत्तः । कंबलेऽप्यमोचनं । मृगाग्निने ज्ञानमिष्टिः केमश्री
 व्याघ्रचर्मणिः ॥ श्री ॥

न
नयतः

करः क्वचित्सर्वजनी
कारेण
वि

काव्यव्यास

शौनं दराप्रस्ये उत्सकंपनर्

लघुस्तव

३६०